

НИНА ЦАНЕВА
ЩРИХИ КЪМ ЕДИН ПОЗНАТ
ПОРТРЕТ

chitanka.info

Творецът може да даде на своята творба само онези качества, които самият той притежава.

Д. Писарев

В навечерието на стогодишнината от рождението на Ярослав Хашек (роден е през 1883 год.) нашият читател има възможност отново да надникне в света на неговото щедро творчество, наситено със стремежите, търсенията и парадоксите на един неутолим буреносен дух, за когото творчество е самият живот.

Може би затова анекдотичният мит се среща твърде рано с името му в съзнанието на съвременници и следходници, а времето и дистанцията, вместо да го заличат, засилват неговото обаяние и притегателна сила.

Скитник, бохем, пияница, бивш анархист, основоположник и кандидат на мистификацията, наречена „Партия за умерен прогрес в рамките на закона“, народен комисар в Русия през първите години на съветската власт — тези взаимноизключващи се и все пак органично споени отражения дават личностната характеристика на един изключителен дух, у когото бохемското веселие и лудории се вплитат по невероятен начин в творческия процес и вдъхновение.

В литературното русло на предвоенна Прага за ужас на своите събратя — литератори Хашек не се дистанцира от баналното, дребното, всекидневното едва ли не пошлото за властващия литературен вкус: в творбите му то придобива блясъка на комичното, трагичното, гротескното. Не търси опорни точки, за да надскочи себе си, а изживява пълно и свободно всеки миг и това е най — голямото му богатство. Оттук и волното разчупване на канони и догми, жанрове и форми за сметка на свежото и мощно присъствие на живота.

Освобождаването му от тъмните наслойки на буржоазно — еснафската действителност не търпи влияния и авторитети, не щади и собственото му самолюбие — незабавно и доброволно Хашек става жертва на вица, щом това се наложи. Релативизацията на добродетели и ценности е основен стойностен критерий.

Но този, когото липницкият свещеник отказва да погребее при мъртъвците с порядъчно минало и настоява да зароят при самоубийците, смятайки го за безбожник, има своя бог. Открил го е на дъното на обществото, далеч от тъмната сянка на правила, закони и еснафски морал, в кипящия от живот уют на малки кръчми, съмнителни заведения и арестантски килии. В гаменския жест, детската усмивка, ироничната наивност, бохемската безотговорност на хайманата, пройдохата, скитника, уличника, плебея, със свое собствено мерило за ценностите.

„Не можете да си представите колко прекрасен изглежда човек, който има смелостта да прави винаги само онова, което иска. Хашек имаше тази смелост през целия си живот, дори и тогава, когато около устните му се появи горчива гънка, а в косите — сребърни нишки“ — пише в спомените си съпругата му Ярмила Хашкова.

Чешкият хашковед Радко Питлик нарича разказите му „реалистични студии за простия човек“. Това са произведения, в които човекът от перифериите се изправя в цял ръст, произведения — критическа съвест на епохата, които същевременно надхвърлят рамките ѝ с общочовешкото си звучене и хуманност, оптимизъм и целебен смях. В някои от тях, като „Патилата на господин Хурт“, „Бунтът на затворника Шейба“, нееднократно зазвучават швейковски мотиви, които намират място не само в художествената тъкан на героите, но и в цялостната събитийна мотивировка.

Затворникът Шейба искрено вярва в господ, вярва, че господ ще го накаже за този бунт и все пак продължава да стачкува, противопоставяйки на духовното небе материалната заземеност на обикновения човек, който не само ще извоюва своето, но и ще увлече с личен пример духовния си наставник.

В разказите на Ярослав Хашек автентичността като основа — писателят отразява само познатото до съвършенство и преживяното — позволява да се разгърне мащабно неговата творческа инвенция и въображение. Изключителната му памет изважда леко от богатия арсенал на преживяното самороден къс живот, който под прозирното було на мистификацията оживява ту гротескотрагичен — „Злощастна история с котарак“, „Телеграфен запис“, ту насмешливо ироничен — „Виолетовият гръм“, „Изкачването на Мозершпиц“, „Тримата мъже и акулата“ и др., ту наивно — пародиен — „Осиротялото дете и

тайнствената му майка“, „Баварско правосъдие“. Като първопричина и последствие на всеки от тях, като техен общ знаменател остава смехът. Често той звучи в горчивата гама на болката и тревогата, особено в разказите, посветени на децата — действителността е успяла да отложи много от утайките и изкривяващото си въздействие в най-беззащитната възраст на човека.

Поразителна е всеобхватността на Хашековия хумор, наричан често черен, друг път — хумор на граничните ситуации. Той е с двупосочна всеобхватност. Първо, по отношение на претворените мотиви в разказите му — от злободневните въпроси на деня до катастрофалните проблеми на века. И второ — по линията на лавинообразното нарастване на действието, което от невинното на пръв поглед единично стига до всеобщото типично.

След цяла одисея от приключения, в които хумористичният заряд непрекъснато нараства, предприемчивият Местек от разказа „Почтено предприятие“ стига афористично на коравия нар в затвора до един от постулатите на своето общество и време: „докато съм жив, няма да помисля вече за почтено предприятие, от днес нататък ще си изкарвам хляба с измама.“

Често пъти поантата съдържа парадокса, който в миг преобръща с краката нагоре традиционните представи за добро и зло, весело и тъжно, трагично и комично. В хаоса на точното попадение ненатрапените житейски прозрения на човека Хашек придобиват експлозивна сила. „Е, хайде по живо, по здраво“ — се усмихва саркастично той, след като прокурорът тържествено прочита несъществуващо съдебно решение от празния лист хартия в разказа „Възражения срещу конфискация“.

Неведнъж Хашек е обвиняван в какви ли не прегрешения, неведнъж на творчеството му е гледано с недобро око. Винят го и в стилистична немарливост, нещо повече — стилът на неговите разкази и хуморески е нелитературен, варварски за ония, които се обграждат срещу присъствието на живота, с цел творчество заради самата литература.

Едва ли своеобразието на неговия стил трябва да търсим във факта, че с още незасъхнало мастило по страниците разказите му вече пътуват по редакции и издателства.

Причините за този твърде интересен феномен са несъмнено две, по мнението на известния хашковед Радко Питлик. Първата е, че центъра на всяка негова творба заема идеята, хрумването, всичко останало като че ли отстъпва крачка назад. А самият Хашек е в непрекъснато движение след идеята, в несекваща надпревара с нови идеи и хрумвания. Втората причина се крие в сблъсъка на фалшиво литературното — клишета, чиновнически стил износени символи, съмнително фразеологическо красноречие — с обикновения разговорен език, стегнатата и точна фраза, разтърсващата метафора. В тази конфронтация се раждат стилът и хуморът на Хашековите произведения.

„В началото на века значението на Хашек се губи сред останалите, които шумно афишират своя бунт — пише Радко Питлик. — И едва след години ще излезе наяве, че той направи повече от тях: че осъществи бунта си.“

Нина Цанева

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА



<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.